

Dvacátého šestého října večer krácel ulicemi Milána a Turína rozčilený dav. Neustále skandoval „Svoboda, svoboda, svoboda!“ a při pochodu směrem do centra města odpaloval rakety a světlice. V tomtéž týdnu došlo k násilným potyčkám mezi stovkami lidí a policíí v Barceloně a také v Praze skončila jedna demonstrace zásahem bezpečnostních složek. Protesty jsou odpovědí na opětovně zavedená omezení veřejného života, k nimž bylo nuceno sáhnout mnoho vlád v Evropě v reakci na znovu rostoucí počty osob nakažených nemocí covid-19.

Koronavirová krize jako nová živná půda pro pravicový populismus

Maximilian Schmidt studuje politologii na univerzitě v Brémách. Odborně se zabývá mezinárodními vztahy, feminismem a posilujícím pravicovým populismem. Publicisticky působil v minulosti mimo jiné v deníku Die Tageszeitung. Angažuje se v různých iniciativách proti xenofobii a rasismu. V současnosti absoluuje stáž u zastoupení Friedrich-Ebert-Stiftung v České republice.

Na rozdíl od jara se zdá, že lidé napříč Evropou už restriktce jen tak neakceptují. Již v srpnu se v Berlíně zúčastnilo protestů proti koronavirovým opatřením 40 tisíc lidí. Ty vyústily v to, čemu se jako připomenutí neblahé německé minulosti začalo říkat „útok na říšský sněm“, při němž se několik stovek demonstrantů proboujvalo až ke vchodu do budovy Spolkového sněmu, tedy německého parlamentu, a neslo přitom s sebou i symboly extrémní pravice. Již na tomto berlínském protestu se sešli obyčejní občané a občanky ze středu společnosti bok po boku s konspirátory a fašisty.

Ochota snášet omezení klesá, pochyby naopak rostou

Ač se nebezpečí představované virem způsobujícím covid-19 nezměnilo, je zjevné, že klesá ochota přijímat opatření, pomocí nichž je zamýšleno proti koronaviru bojovat. Tato nespokojenost je často spojena s vysloveně konspiračními teoriemi. Proč ale lidé pochybují o nebezpečnosti viru, co je pohání k veřejnému rebelování proti opatřením a co je vede k víře v konspirační teorie a k pochybnostem o vědeckých poznátcích?

Pro situaci v Německu se těmito otázkami zabývala studie zadaná vědeckým institutem Hans-Böckler-Stiftung, jenž má blízko k odborům. Byla zveřejněna v říjnu 2020. Konstatovalo se v ní, že existuje úzká souvislost mezi kritikou koronavirových opatření a lidmi, kteří věří konspiračním teoriím. Ukázala také, že počet nespokojených v průběhu pandemie roste. Ke kritikům patří zejména ti, kteří buď již zaznamenali finanční důsledky, nebo z nich mají obavy, tudíž zvýšenou měrou trpí subjektivní ztrátou pocitu kontroly a bezpečí. Celkem 40% dotázaných souhlasilo s konspiračními výroky o elitách, což dává tušit povážlivě vysoký podíl příznivců konspiračních teorií mezi německým obyvatelstvem. V této souvislosti je také zajímavé zjištění, že souhlas s konspiračními teoriemi roste s klesajícím příjmem. Tvzení, že elity pandemií využívají k tomu, aby prosadily zájmy bohatých a mocných, věří zejména nezaměstnaní, lidé na dělnických pozicích a pracovníci v překárním zaměstnaneckém poměru. Autor studie **Andreas Hövermann** v tomto poznatku vidí obzvlášť závažný důvod k obavám, že víra v konspirační teorie může rychle přerůst v odtržení od demokratického diskurzu a v přitakávání násilí.

Konspirační teorie a krajní pravice

Není příliš překvapivé, že konspirační teorie vzkvétají právě v době pandemie koronaviru. Lidé mají tendenci vysvětlovat si jimi události v období společenských přelomů a v nejistých dobách. Přesto implikují také zásadní nedůvěru v politické instituce, která se nevyonoila teprve s vypuknutím pandemie. Lze pozorovat zajímavé paralely k motivům, jež vedou k volbě pravicově populistických stran.

V sociálních vědách zaznívá dnes již běžně teze, že za vzestupem pravicového populismu stojí především krize v důsledku modernizace. Projevuje se zejména postupující liberalizací veřejného sektoru a redukcí sociálního státu při současně rostoucí mzdové konkurenci. To způsobuje strach ze ztráty sociálního statusu, nejistotu ohledně budoucnosti a pocit ztráty kontroly nad vlastním životem. Neustálá reorganizace pracovišť a stále rostoucí pocit nedostatečnosti posilují v mnoha pracujících zlost. Sociologové **Richard Detje** a **Dieter Sauer** uvedli v článku *Why German Workers Turn Right* (Proč se němečtí pracující obrací politicky doprava) z roku 2019, že po ekonomické krizi v roce 2008, která byla v Německu relativně rych-

le překonána, mnoho pracujících očekávalo, že zájmy zaměstnanců budou nyní v politice silněji zastoupeny. K tomu ale nedošlo, což vedlo k obecné nedůvěře k politickým elitám a institucím a připravilo živnou půdu pro kritiku establishmentu ze strany extrémně pravicových stran.

Strach ze společenského propadu

Tento vývoj potvrdila další studie Hans-Böckler-Stiftung z roku 2018. K volbě pravicově populistických stran lidí žene zejména strach ze sociálního propadu. Tento strach vyvěrá z pocitu, že ztrácí kontrolu nad vlastním životem, a tím vede k všeobecnému sociálnímu znejistění. Strach ze společenského propadu se sice prolíná všemi vrstvami, což vysvětluje, že voliče pravicově populistických stran lze najít i ve vrstvách obyvatel s poměrně vysokými příjmy, nejsilněji jej však lze pozorovat u lidí s nízkým příjmem a těch, kteří se sami zařazují na spodní okraj společnosti. A právě na tuto notu hrají pravicově populistické strany: posilují pocit, že se systémem není něco zásadního v pořádku, a podávají jednoduché odpovědi, jež však nejsou schopny vyřešit komplexní problémy naší doby. Tím směřují nashromážděnou frustraci do nacionalistických a rasistických kolejí.

Ukazuje se tedy, že do náručí pravicových populistů a k víře v obskurní konspirační teorie lidí ženou velice podobné mechanismy. Není s podivem, že Alternativa pro Německo (AfD, německé pravicově populistická politická strana) se nyní snaží profilovat jako parlamentní hlas kritiků koronavirových opatření. Nedávno se předsedkyně poslaneckého klubu AfD **Alice Weidelová** vyjádřila k obnovenému lockdownu v Německu v tom smyslu, že politici se jím veřejně přiznali k pochybení a že se jedná o katastrofu pro občany a německou ekonomiku. AfD tak opět zkouší využít pocit sociální nejistoty k vlastnímu prospěchu.

Nevyklízejme prostor ultrapravicovým silám

Motivy, jež lidi vedou k víře v konspirační teorie a k volbě pravicově populistických stran, jsou zcela reálné. Rostoucí mzdová konkurence a postupující privatizace, jež zvyšují nejistotu ve společnosti, jsou stěžejní popíratelné fenomény. Je tedy naprosto k ničemu dělat si z příznivců konspiračních teorií legraci. Naopak to problém ještě posiluje a prohlubuje polarizaci a rozštěpení společnosti. Je spíše nutné vnímat reálné starosti těchto lidí a reagovat na ně. Z hlediska bezprostřední reakce na dopady koronavirové

Sondy Revue vám ve spolupráci s nadací

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

přináší seriál článků zaměřených na témata, o kterých se v ČR nediskutuje a nepíše.

pandemie určitě je v tomto ohledu správnou metodou zohlednit znevýhodněné a pandemií silně zasažené občany při přidělování státní pomoci. To by mělo působit v první řadě proti současné ztrátě kontroly a rostoucí nedůvěře v politiku.

Abychom však dlouhodobě připravili pravicový populismus o živnou půdu a získali nazpět důvěru v politické instituce, jsou zapotřebí politici, kteří budou vystupovat za zájmy pracujících a současně reprezentovat solidaritu a spravedlnost.

Důležitá role odborů

Kromě toho připadá nesmírně důležitá role také odborům. Jsou to především odbory, které stojí v první linii bojů se zaměstnavateli o vyšší mzdy. Jsou tím, kdo v první řadě slibuje lepší životní situaci. Boj o vyšší mzdy ale nesmí zůstat osamocen. Je nutné vrátit pozitivní náboj dělnickým a obecně méně kvalifikovaným či dosud jinak opomíjeným pozicím a zajistit, aby tito lidé byli považováni za důležitou součást naší společnosti.

Kromě lepšího sociálního zabezpečení a většího respektu musíme lidem také ukázat, že se mohou zapojit do řešení politických výzev naší doby. Na místě je klást si otázku, co odbory zможou kromě důležitého mzdového boje v jednotlivých podnicích a jak se mohou zapojit do demokratických procesů.

Boj za zákonnou minimální mzdu, která by zajistila důstojný život, boj s chudobou přetrvávající navzdory zaměstnání, nemizující rozdíly v příjmech mezi muži a ženami – to je jen několik příkladů kde začít. Kromě toho by bylo na místě intenzivnější zaměření na otázku, jak by mohla vypadat digitalizace, jež by nešla na úkor pracujících, a jak nakládat s kapitalismem, který už nedostává svému slibu ekonomického zabezpečení tvrdou prací. Návrat do minulosti a schovávání se za národovecké hodnoty problémy nevyřeší. Zmiňovaní Richard Detje a Dieter Sauer požadují, aby odbory využily svou organizační moc a zformovaly demokratickou politiku zdola opírající se o zájmy občanů. Pracovní boje a boj proti nevázanému kapitalismu se opět musí stát součástí veřejné debaty.

